

педагогічної думки, буде сприяти підвищенню ефективності екологічної освіти і виховання учнівської молоді.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукової проблеми. Подальшого вивчення, на нашу думку, потребують теоретико-методичні аспекти підготовки вчителів до керівництва природоохоронною діяльністю молодших школярів тогочасної школи; організація природоохоронної роботи молодших школярів в позашкільних закладах тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анањин С. А. Экскурсионный метод преподавания / С. А. Анањин // Шлях освіти. — 1925. — № 5. — С. 86–96.
2. Борейко В. Е. Пути и методы природоохранной пропаганды / В. Е. Борейко. — К., 2002. — Вып. 18. — 248 с.
3. Ілійчук Л. В. Організаційно-педагогічні засади природоохоронної діяльності учнів молодших класів на західноукраїнських землях (1919–1939 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Л. В. Ілійчук. — Івано-Франківськ, 2007. — 20 с.
4. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник МОН України. — 2002. — № 7.
5. Коробченко А. А. Екологічна освіта в умовах педагогічного процесу / А. А. Коробченко // Вісник Дніпропетровського університету (Сер. Педагогіка і психологія). — Дніпропетровськ, 2002. — Вып. 8. — С. 129–134.
6. Натали В. Ещѣ об уголках живой природы / В. Натали // Живая природа. — 1926. — № 1. — С. 3–7.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. — 2002. — № 33.
8. Подьяпольский Н. Роль школы в деле охраны природы / Н. Подьяпольский. — Изд. «Новая Москва», 1926. — С. 15.
9. Попова Н. П. Роль естествознания в школе первой ступени / Н. П. Попова // Естествознание в школе. — 1922. — № 3–5. — С. 1–7.
10. Райков Б. Е. Сблизить школу с живой природой! / Б. Е. Райков // Живая природа. — 1924. — № 1. — С. 1–3.

УДК 37.013.42:364.446 (045)

Наталія СІВАК

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано спадщину видатних мислителів, педагогів у контексті становлення і розвитку соціальної педагогіки як науки та поняття «соціалізація».

В статье проанализировано наследие известных мыслителей, педагогов в контексте становления и развития социальной педагогики как науки и понятие «социализация».

The inheritance of prominent thinkers, pedagogues in the context of formation, development of social pedagogic as a science and the sense of the concept «socialization» have been analyzed in the article.

Соціалізація особистості є безперечно феноменальним процесом. Це одна із проблем, що пов'язана з формуванням особистості у процесі її активного входження в суспільство. Зазначений феномен вивчається за різними напрямками. Маючи міждисциплінарний характер, соціалізацію вивчають як соціологи і філософи, так і психологи та педагоги.

Звернемося до історії пізнання й відтворення знань, завдяки яким розвивалася соціальна педагогіка як наука, оскільки без вивчення історичного шляху важко досягнути стан сучасної науки і зрозуміти перспективи її розвитку [1; 2; 4; 5; 6; 8]. У цьому зв'язку варто зазначити думку академіка Б. Кедрова: «Історія вчить глибше пізнати минуле й наблизити майбутнє» (див. [5, с. 20]).

Аналіз досліджень останніх років свідчить про зростання інтересу до проблеми соціалізації. Триває процес аналізу праць представників різних наукових шкіл і напрямів (Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Дж. Мид, Т. Парсонс, П. Сорокін та ін.)

Як показують дослідження Г. Андрєєвої, Б. Бім-Бада, Л. Виготського, Н. Голованової, А. Ковальнової, І. Кона, А. Мудрика, А. Петровського, Ф. Фрадкіна, М. Шиловой, особливий вплив на соціалізацію особистості має навчальний заклад. Ці вчені розкрили суть процесу

соціалізації, мету, визначили механізми, фактори та інститути соціалізації.

Соціальні аспекти соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей висвітлено в роботах К. Абульханової-Славської, В. Афанасьєва, Л. Божович, Л. Буєвої, Л. Виготського, Р. Гурової, І. Кона, О. Леонтєва, А. Петровського, О. Харчева, С. Харченка, М. Юркевича.

Метою статті є аналіз історичного шляху розвитку соціальної педагогіки, зокрема її ключового поняття «соціалізація особистості»; висвітлення соціально-педагогічних ідей мислителів різних епох, завдяки яким формувалася соціально-педагогічна наука.

Терміни «соціальна педагогіка» та «соціалізація» починають використовуватися як наукові категорії наприкінці XIX століття. До цього вчені вели мову про соціальне виховання, його роль, місце та значення, організацію й доступність, залежність від соціальних умов. Древні мислителі у своїх творах протиставляють сімейному вихованню суспільне. Тому, як стверджує М. Басов, «соціальна педагогіка розвивалася як соціально-педагогічна практика та соціально-педагогічна думка, реалізована на практиці» [1, с. 10].

Аспект соціального виховання особистості, як уже зазначалося, цікавив багатьох відомих соціологів, психологів та педагогів минувшини. Та перш ніж проаналізувати їхні думки і праці, які були основою становлення і розвитку соціальної педагогіки як окремої науки, охарактеризуємо причини та етапи виникнення виховання.

Виховання зароджується ще в первісному суспільстві і стає соціальним явищем тоді, коли людина виділяється зі світу тварин. Залежно від розвитку суспільних відносин виділяються такі періоди первісного суспільства: період первісного стада; родовий лад (матріархат, патріархат); період військової демократії.

З'являється людина неандертальського типу, яка поступово трансформується у кроманьйонця. Цей період в історії та антропології називають дородовим або періодом первісного стада. Характерними для нього були загальна власність, колективна праця та споживчий інтерес. На думку прихильників еволюційно-біологізаторської концепції походження виховання, уся виховна діяльність людини первіснообщинного суспільства пояснювалася як тваринний інстинкт турботи про своє потомство.

З іншого боку, вважають, що виникнення виховання історично пов'язане із появою системи соціального наслідування, яка не передається через біологічні структури, а формується в кожній людині, в кожному поколінні шляхом засвоєння історичного досвіду у процесі суспільно-практичної діяльності. Передача цього досвіду від покоління до покоління називається соціальним наслідуванням [1, с. 14].

Саме завдяки соціальному наслідуванню зберігався і передавався досвід від старших до молодших, тобто культура, завдяки якій уможливлувалося спілкування між поколіннями. Беручи участь у цьому процесі, діти стають суб'єктами соціальної діяльності. Надбання предків засвоювалися у процесі спілкування у спільній трудовій діяльності.

Отже, розвиток людини та суспільства сприяв зародженню виховної діяльності, яка була чи не головним механізмом соціального наслідування, що забезпечувало процес соціалізації молоді. Фольклор, завдяки якому відбувалося моральне та релігійне виховання, відображав педагогічну думку того часу.

Внаслідок соціальних процесів здійснювався поступовий розпад первісного суспільства. Період військової демократії, який характеризується класовим розшаруванням суспільства, появою надлишкового продукту, зародженням приватної власності, виникненням рабства, поділом праці на землеробство, скотарство, ремесло, прийшов на зміну родовому ладу. Усі ці процеси сприяли поступовому розпаду общин, що призвело до появи окремих сімей і, як наслідок, до зародження сімейного виховання. У цей час відбувається відокремлення трудової діяльності від розумового виховання. Фізична праця стає справою експлуатованих. Внаслідок виникнення класової нерівності виховання перестає бути однаковим для всіх, його зміст та цілі набувають диференційованого характеру.

Отже, виникнення виховання як спеціально організованої соціальної діяльності спостерігається в первіснообщинному суспільстві. Зародилося воно внаслідок необхідності

передачі досвіду від старших поколінь молодшим. На цьому ж етапі розвитку відбувається поділ праці на чоловічу і жіночу; виникає фізичне, моральне та сімейне виховання.

У V тисячолітті до н. е. на території Південної Азії і частково Північної Африки зароджуються такі древні цивілізації як Месопотамія, Індія, Китай, Єгипет, Шумер, Вавилон, Індія, Китай. Саме вони дали такий безцінний досвід першого організованого навчання і виховання підростаючого покоління як самостійної соціальної функції суспільства. Цей період характерний тим, що виховання стає особливим видом діяльності, виникають інші способи соціалізації молодого покоління, появляються благодійність і соціальна підтримка. На зміну періоду розвитку та становлення соціально-педагогічної практики приходить період формування соціально-педагогічного мислення.

Особливе значення для розвитку освіти та виховання мали педагогічні ідеї Давнього Китаю. Найбільш відомими та популярними були конфуціанські школи, названі на честь відомого китайського філософа та педагога Конфуція (Кун Фуцзи). Він узагальнив багатий педагогічний досвід Китаю. На думку педагога, виховання є основою політичного зростання, стабільності в державі та благополуччя членів суспільства. Конфуцій вважав, що біологічно люди дуже схожі між собою, тому не можна допускати будь-якої різниці у їх вихованні, хоча природні можливості кожного різні (див. [5, с. 25]).

Цікавою у зазначеному аспекті є історія Стародавньої Греції. Із розвитком суспільства та соціальних знань спостерігається поява соціальних спільностей, різноманітних соціальних інститутів, установ, зміна та збагачення ідеалів, потреб, інтересів, виникають нові підходи до вирішення освітньо-виховних проблем.

У Давній Греції, яка складалася з рабовласницьких держав-міст, найоригінальнішими були спартанська та афінська виховні системи. Тут починає зароджуватися педагогічна теорія, виникає інтерес до особистості дитини, яка формується, до особливостей кожного вікового періоду, до визначення факторів та умов, рушійних сил його розвитку. Виховання визначається як особлива соціальна функція суспільства.

Основи педагогічної теорії закладено у працях видатних мислителів Давньої Греції: Демокріта, Сократа, Платона, Арістотеля.

У V столітті, внаслідок падіння Римської імперії, завершується історичний період, названий вченими періодом Стародавнього світу. На зміну йому приходить епоха Середньовіччя, яку умовно поділяють на раннє Середньовіччя, період розвинутого феодалізму та пізнє Середньовіччя.

Епоха Середньовіччя розпочинається поступовою трансформацією рабовласницького ладу у феодальний, внаслідок чого під дією церкви відбувається переорієнтація суспільного буття на релігійні ідеали й цінності. Кожна епоха відрізняється від іншої своїми духовними та матеріальними потребами, своїм сприйняттям світу, нормами тощо. В умовах рабовласницького ладу людина повністю залежала від природи, підкорялася численним богам. Тому християнство як релігія було вигідне імператорському єдиновладдю, оскільки задовольняло всі загальноімператорські потреби й інтереси. Наука стає заручницею та служницею релігії. Як стверджує В. Андрущенко, епоха Середньовіччя, порівняно з античним світом, — це крок назад у розвитку наукових знань про навколишню дійсність [9, с. 34].

На теренах України гуманістичні традиції, соціальне виховання зароджуються ще у древніх слов'янських общинах та у Київській Русі. У творах відомих істориків про слов'янські племена згадується, що це люди, які займалися (відповідно до природно-кліматичних умов) хліборобством, бджільництвом, скотарством, ремеслом, тобто мирними видами діяльності. Їм були притаманні лагідність, волелюбність, непідступність, чесність, гостинність, незлобливість та інші досить інтелігентні риси. Цікавим, на нашу думку, є той факт, що у древніх слов'ян не існувало ні смертної кари, ні покарання у вигляді відрубання частин тіла, ні жодних інших негуманних законів.

Кінець VIII — початок IX століття характеризується розпадом первіснообщинного ладу у східних слов'ян. Общини на той час потребували захисту, який міг їм надати князь із

дружиною. Внаслідок заміни родоплемінних відносин на військові та політичні виникають союзи, які створюють Київську Русь. Розвиток торгівлі, внутрішньодержавних та міждержавних стосунків сприяли розвитку духовності й культури східних слов'ян. Так, створивши перший слов'янський алфавіт — кирилицю, брати Кирило та Мефодій залишили свій відбиток у розвитку слов'янської духовності й культури — книжнописьмову слов'янську мову.

Із прийняттям християнства на Русі утворюється новий інститут у соціальних відносинах — церква. Основою церковного вчення стає любов до людини та допомога їй.

Першими джерелами соціально-педагогічної думки є літературні твори, у яких розкриваються побут, соціальні та культурні відносини, настрої різних верств населення та погляди на освіту того часу. Одним із перших документів був твір київського митрополита Іларіона «Слово про закон і благодать», у якому він славить хрещення Русі, відстоює ідею її самостійності. «Ізборники» Святослава ознайомлюють дітей із християнською вірою, виховуючи духовність та християнську мораль. Ці книги містили чимало перекладів творів давньогрецьких мислителів, що сприяло розумінню учнями євангелієвських текстів, явищ природи, розширювало кругозір. У літописі «Повість временних літ» Нестор літописець наголошує на єдності та незалежності Київської Русі. Київський князь Володимир Мономах у «Повчанні дітям» закликав до справедливості, милосердя, гуманності, відповідальності, подолання злоби заради громадського спокою, миру та єдності рідної Русі, створюючи образ справедливого захисника слабких та бідних.

У творах мислителів того часу, на думку дослідників, закладається релігійно-моральна програма формування особистості, самоусвідомлення руського народу, посилюється патріотичне виховання молоді, формується національна свідомість [6, с. 25].

Значення пам'яток давньоруської культури мало велике значення для розширення поняття «соціалізація особистості». Завдяки цим джерелам формувався ідеал українця, якому властиві патріотизм, доброта, співчуття, допомога нужденному, повага до батька, матері та літніх людей, жадоба до знань.

Монголо-татарська навала, захоплення українських земель Великим князівством Литовським, Польщею, Угорщиною, Росією призвели до того, що соціально-економічна, політична та культурна думка в Україні занепали на кілька століть. Загарбницькими державами запроваджувалася католицька віра, нищилася українська мова. Люди змушені були боронитися від загарбників самостійно, що й призвело до утворення козацтва. «Особливо інтенсивно процес становлення козацтва і їхньої державності триває в 15 — першій половині 17 ст., що призводить до формування демократичних принципів соціального ладу... утворення української державності — Запорізької Січі. Визвольна війна, соціально-економічний, політичний і духовний прогрес, що почався в другій половині 15 ст., тривав і сприяв культурному та духовному розвитку українського народу» [6, с. 137].

Починається період українського відродження, яке, маючи національну основу, розвивалося у тісній співпраці зі світовими процесами. Період XV–XVII століття в Європі мислителі назвали епохою Відродження, яка, безперечно, мала вплив на формування та розвиток суспільної думки, освіти і культури.

Відродження синтезувало культурні, політичні й педагогічні надбання двох великих епох — Стародавнього Світу та Середньовіччя. У центрі концепцій мислителів була людина з усіма духовними та фізичними потребами. Гуманізм стає ідеологією епохи Відродження. Термін «гуманізм» в перекладі з латинської «humanus» означає «людський», «людяний». Як стверджують науковці, гуманізм епохи Відродження мав яскраво виражену соціально-педагогічну спрямованість — на людину, зі своїми інтересами, потребами і цінностями [9, с. 44].

Представники середньовічного ренесансного гуманізму Аліг'єрі Данте, Франческо Петрарка, Леонардо Бруні, Валла Лоренцо, Пізано Леонардо да Вінчі, Еразм Роттердамський, Ульріх фон Гуттен, Томас Мор, Томазо Кампанелла та багато інших зробили вагомий внесок у розвиток пізнання людини, суспільства, суспільної думки, науки та культури.

Гармонія душі й тіла, краса і радість земного життя — основа гуманізму епохи Відродження.

У розвитку соціальної педагогіки чітко помітний період, коли педагогіка виокремлюється із інших наук і стає цілісною теорією виховання людини. Цей процес починається з епохи перших буржуазних революцій в Європі і пов'язаний з іменем чеського мислителя Я. Коменського, який, узагальнивши і теоретично осмисливши практику європейського виховання, створив струнку педагогічну систему.

Період XV — XVII століть вважається епохою Українського Відродження. Це особливо критичний час для українського народу, коли гноблення суспільства та православної віри досягло крайньої межі. Саме тоді на громадську арену виходять братства, які брали участь у вирішенні різних соціальних питань, а також, що особливо важливо, стали осередками освіченості та грамотності.

Наприкінці XVI — у першій половині XVII століття з'являється чимало трактатів, послань, листів, творів, документів, які є джерелами соціально-педагогічної думки. Зокрема, у «Апокрисисі» Христофора Філарета відстоюється рівність між людьми незалежно від їхнього становища.

В історії розвитку соціально-педагогічної думки значну роль відіграли і українські вчені, філософи, мислителі, поети. Біля її витоків стояли Юрій Дрогобич (Котермак), Павло Процелер (Русин), І. Вишенський, Стефан Зизаній, Лаврентій Зизаній та ін.

На становлення української соціально-педагогічної думки мали вплив ідеї С. Полоцького. Особливого значення він надавав громадянському вихованню; соціальному середовищу; сім'ї, яка є умовою формування добродесної дитини.

У цей час з'являються ідеї щодо впливу суспільства на формування людини, розробляються перші концепції соціалізації особистості, у яких висловлюються думки про залежність (чи незалежність) виховання від політики і життя суспільства.

Вивчаючи проблеми формування особистості, англійський вчений, філософ, педагог Дж. Локк стверджував про негативний вплив суспільства на становлення людини. Він надавав перевагу домашньому індивідуальному вихованню, оскільки шкільна освіта відображає настрої суспільства, яке не є ідеальним.

Людина, на думку Р. Оуена, — це продукт суспільства, недоліки в якому виникають саме внаслідок існуючих проблем у соціальному середовищі. Змінити суспільство можливо тільки завдяки поширенню освіти та виховання.

Й. Песталоцці — відомий швейцарський педагог — зробив великий внесок у розвиток соціально-педагогічної науки. Головною ідеєю Песталоцці є те, що моральні, розумові, фізичні здібності дитини здатні до саморозвитку, самовдосконалення. Саме завдяки вихованню і можливий саморозвиток та самовдосконалення. Школу Й. Песталоцці вважав соціальним явищем, на діяльність якого впливають політичні, економічні, культурні та морально-побутові чинники. Сім'я, на думку педагога, відіграє настільки важливу роль, що замінити її не зможе жоден суспільний заклад виховання.

Одним із засновників соціальної педагогіки є П. Наторп — німецький філософ, педагог. У своїй книзі «Соціальна педагогіка» він намагався розкрити суть, поняття, категорії цієї науки.

Видатним вітчизняним педагогом минувшини, який збагатив соціально-педагогічне знання своїми ідеями, є Г. Сковорода. Проповідник гуманізму основним засобом створення суспільства вважав освіту; він першим в українській педагогіці висуває ідею природовідповідності у вихованні. Основним суспільним лихом Г. Сковорода вважав соціальну нерівність, неробство.

Формування особистості, фактори впливу на становлення людини розглядалися не лише педагогами, а й письменниками. Відомий український письменник, поет, громадський діяч, художник Т. Шевченко за допомогою художніх творів розкриває свої педагогічні ідеї. Як представник соціальної педагогіки він вважав, що жодне сімейне виховання не замінить того виховного впливу, який чинить суспільство на становлення особистості.

Значного розвитку соціально-педагогічна наука набула завдяки ідеям відомого

вітчизняного педагога К. Ушинського. Для соціальної педагогіки спадщина Костянтина Дмитровича важлива тим, що завдяки освіті та вихованню, як вважав педагог, можливе перетворення суспільства. Не відкидав він і впливу на цей процес однаковою мірою школи, церкви та сім'ї.

Про зв'язок школи з життям висловлював ідеї видатний просвітитель-демократ, теоретик у галузі педагогіки, організатор народної освіти М. Пирогов, який зробив значний внесок у розвиток педагогічної науки України. Називаючи свою педагогіку «духовно-моральною», він піклувався про школу, діяльність якої мала спрямовуватися на формування високорозвиненої особистості.

Про незалежність освіти від матеріального становища говорив ще один відомий вчений-педагог, письменник О. Духнович, спрямовуючи всю свою педагогічну діяльність на розвиток освіти, шкіл у сільській місцевості. Його постійно турбувало питання навчання і виховання дітей села.

Значну роль у розвитку соціальної педагогіки відіграла С. Русова — видатний політичний та громадський діяч, педагог-теоретик, соціальний педагог, письменниця [7]. Важливість її спадщини в тому, що у статтях, книгах С. Русова систематизувала кращі здобутки освітніх діячів, порівняльної, соціальної педагогіки, провівши паралелі між світовою освітою та вітчизняною; намітила основні положення розвитку української майбутньої педагогіки.

Сучасником С. Русової був видатний філософ П. Наторп, який запропонував створити єдину для всіх верств населення школу, яка б заклала основу суспільства, де не буде соціальних протиріч та проблем. У праці «Соціальна педагогіка» він спрямовує освіту і виховання на вироблення взаємовідносин суспільства та особистості, в основі яких лежать моральні норми і переконання. Школа, на думку П. Наторпа, стає головною ланкою у соціальному співіснуванні вчителя та учнів. Основа співжиття в соціумі закладається в сім'ї, яка повинна виховати індивідуальність, що не перечить нормам співжиття в суспільстві.

Дж. Дьюї був переконаний, що школа — це мініатюрне суспільство, де надаються можливості для формування необхідних навичок суспільного досвіду. Відомими працями Дьюї є «Школа і суспільство», «Моє педагогічне кредо» та ін., у яких педагог вказує на важливість як трудового, так і морального виховання для успішної соціалізації особистості.

Помітний внесок у розвиток соціальної педагогіки зробив польський педагог, громадський діяч, письменник Я. Корчак. Втілювані ним педагогічні ідеї в «Будинку сиріт», а потім і в «Нашому домі» актуальні й сьогодні: вплив середовища на становлення окремої людини та групи, поведінка дітей різного віку у певних ситуаціях, самоврядування у дитячому колективі та його значення для формування в учнів уміння оцінювати вчинки однолітків з моральної точки зору.

Завдяки педагогічним ідеям діячів початку ХХ століття (П. Блонський, Л. Виготський, В. Кащенко, Н. Крупська, В. Сорока-Росинський, С. Шацький та ін.) збагатилася соціально-педагогічна наука, яка у той час розвивалася в межах загальної педагогіки.

Основою педагогіки А. Макаренка є соціально-педагогічне вчення про колектив, члени якого, на думку Антона Семеновича, об'єднані спільною суспільною метою та діяльністю, де існують органи самоврядування, стосунки взаємовідповідальності та контактності.

Важливою для сучасної соціальної педагогіки є спадщина видатного педагога, гуманіста В. Сухомлинського, який одним із перших у вітчизняній педагогіці порушив питання про соціалізацію як передумову виховання особистості. Його випереджаючі ідеї щодо громадянського виховання, про гармонію стосунків особистості та соціального середовища, профілактику девіантної поведінки підлітків, роль сім'ї в соціалізації особистості та ін. стали основою вітчизняної соціальної педагогіки.

Інтерес до проблематики, характерної для соціальної педагогіки, загострився як у нашій країні, так і за кордоном у 70-і роки ХХ століття. У Росії цей інтерес виявився, зокрема, в появі різних варіантів роботи з дітьми за місцем проживання і в розробці

відповідних методичних рекомендацій — У. Бочарової, М. Плоткіна та ін. Дещо пізніше, у 80-і роки, А. Галагузова, а також В. Семенов і його колеги почали теоретичні дослідження у сфері соціальної педагогіки, відроджуючи і це поняття, і сам науковий напрям.

У той же час у центр суспільно-педагогічного життя країни вийшов великий загін педагогів-новаторів, практиків. У числі перших появилися книги, що розповідали про педагогічний досвід Ш. Амонашвілі, Е. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова.

Теоретичні основи вітчизняної соціально-педагогічної науки заклали О. Безпалько, І. Грига, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, В. Оржеховська, В. Поліщук, Г. Троцько, С. Харченко та ін. [2; 3].

Отже, становлення соціально-педагогічної науки слід розглядати в контексті розвитку системи освіти та виховання, які склалися історично і не мали на початковому етапі наукового обґрунтування. У процесі розвитку соціальної педагогіки мислителі, педагоги та соціальні педагоги взяли за основу саме системи виховання, що історично склалися. Сучасна соціальна педагогіка перш за все спрямована на конкретну людину (а не на загальні маси), на особистість із притаманною їй унікальністю та неповторністю, на соціалізацію людини в суспільстві. Заслуговує на увагу проблема соціалізації особистості у різні вікові періоди — дошкільний вік, молодший шкільний вік та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басов Н. Ф. История социальной педагогики: учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений / Н. Ф. Басов. — М.: издательский центр «Академия», 2005. — 256 с.
2. Електронний проект навчального курсу «Історія соціальної педагогіки / соціальної роботи»: Електронний ресурс / В. А. Поліщук, О. І. Янкович. — Тернопіль: ТДПУ, 2003. Онлайн бібліотека учебников. Studentam.net.ua © 2009.
3. Жигайло Н. І. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / Н. І. Жигайло. — Львів: Новий Світ, 2007. — 256 с.
4. Коваленко С. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. / С. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 664 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч. посіб. / М. В. Левківський, О. А. Дубасенюк. — Житомир, 1999. — 336 с.
6. Любар О. О. Історія української школи та педагогіки: навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. — К.: Знання, 2003. — 450 с.
7. Русова С. Мемуари. Щоденник / С. Русова. — К.: Поліграф книга, 2004. — 544 с.
8. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: навч. посіб. / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. — Суми: СумДПУ, 2000. — 208 с.
9. Соціологія / В. П. Андрущенко, В. І. Волович, М. І. Горлач, Г. Т. Головченко, М. В. Д'яченко. — Київ-Харків, 1998. — 622 с.